

ידיד כהלכה

חלק א'

יז"ל לרגל ערב גיבוש

מתנדבי "אונגו והסביבה"

◆ אב תשע"ח ◆

◆ ידיד כהלכה ◆

שאלות ותשובות אקטואליות
הנמצאות על סדר יומו של המתנדב

תקציר השיעורים השבועיים הנמסרים
למתנדבי "אונו והסביבה"

מעובד ע"פ פסקי השו"ע והאחרונים
בעזרת החונן לאדם דעת
הצב"י שמואל בלאמו"ר מאיר עמר שליט"א

תוכן עניינים

- 2 חיוב המתנדב במצות פריקה וטעינה
- 4 מתנדב שהזק האם יכול לתבוע תשלום על נזקיו
- 6 המתנדב שהזיק
- 9 מתנדב שנתן חוות דעת מוטעית וגרם לנזק
- 11 חובת השמירה על גופו בזמני חילוץ
- 12 הזמין חילוץ, והסתדר בכוחות עצמו, אך שכח לבטל הזמנתו וגרם נזק
- 14 מתנדב החושש לסיוע בידי עוברי עבירה
- 16 רמת חיוב השמירה המוטלת על המתנדב לגבי ציוד הארגון
- 17 התנדבות שיש בה השבת אבידה האם מחוייב אף להפסיד ממון עבורה
- 19 משתמש במידע של הארגון לצרכי פרנסה
- 21 תרומה לארגון שנתקבלה בטעות
- 22 חילוץ תחת חשש יחוד
- 25 חילוץ בדרך תחת חשש יחוד
- 26 הזמין חילוץ בתשלום עבור מי שאינו זקוק לחילוץ
- 28 חילץ ודרש תשלום
- 31 דרישת תשלום עבור גניבת דעת

חיוב המתנדב במצות פריקה וטעינה

מתנדב בארגון "ידידים" נמצא בחזרתו הביתה לאחר יום עבודה עמוס כשהוא עייף ומותש, ולפתע הוא מבחין ברכב העומד בשוליי הכביש ומאותת לעזרה, המתנדב שהיה מותש, לא חשב לרגע להגיש סיוע אך לפתע נזכר בעיווי התורה "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עימו" ועלה ספק בליבו האם התורה אמרה עיווי זה רק בחמור או בהמה או שמא הוא הדין ברכב, ועוד הסתפק מדוע צייתה התורה כן האם משום דאגתה לחמור או לבהמה או שמא דאגתה לבעל החמור, עוד הסתפק האם בשל היותו מומחה בחילון מוטלת עליו החובה יותר משאר הנוסעים בכביש או לא. ובמידה וכן האם הוא יכול לדרוש תשלום עבור הסיוע היות ואם יסייע זהו מחמת מצוות התורה ולא מחמת התנדבותו בארגון "ידידים".

הקדמה לתשובה

א. ישנן ב' מצוות בתורה האחת נקראת פריקה והיא נלמדת מהפסוק (שמות כג' ה') עזוב תעזוב עימו.

ופירוש המצווה הוא שכאשר ראית חמורו של חברך רובץ תחת משאו מחוייב אתה לסייע לו לפרוק את הסחורה מעל החמור, והמצווה השניה היא נקראת טעינה והיא נלמדת מהפסוק "הקם תקים עימו", ופירוש המצווה היא שלאחר שעזרת לחברך לפרוק המשא מעל החמור מצוה עליך להעמידו ולטעון עליו המשא מחדש בכדי שיוכל להמשיך בדרכו.

ב. ישנם מספר הבדלים בין מצות פריקה למצות טעינה האחד שמצות פריקה הינה בחינם אך מצות טעינה יכול לדרוש שכר עבורה, ההבדל השני הוא שמצות פריקה קודמת למצות טעינה וכגון שמזדמנות שתיהן לפניו צריך לקיים קודם מצות פריקה ואח"כ מצות טעינה משום צב"ח, מיהו ישנו אופן שמצות טעינה קודמת למצות פריקה וכגון ששונאו זקוק לטעינה ואוהבו זקוק לפריקה בכה"ג יקדים טעינת שונאו כדי לכופ את יצרו.

ג. ישנם כמה פרטי דינים במצוות אלו, האחד הוא שמצוות אלו הם דוקא אם פגש בחבירו וראה שבהמתו רובצת אבל אם לא פגש אותו אלא שנודע לו שבהמת חבירו רובצת במקום פלוני או שרואהו ממרחק שבהמתו רובצת אינו מחוייב לקיים מצוות אלו. ושיעור המרחק שממנו כבר מחוייב לסייע לחבירו שיערו חכמים שהוא רסו' אמה. השני הוא שבמצוות אלו יש דין קדימה לשונאו לפני אוהבו בכדי שיכופ את יצרו. השלישי הוא שמצוות אלו אינם נוהגים בגוי וכגון שרואה חבירו הגוי כשהמתו רובצת אלא שחייב לעזור לו משום איבה, מיהו אם הנטען גוי והמשאוי של ישראל אין מחוייב לטעון עימו.

ד. חשוב להדגיש כי מצות פריקה פירושה לסייע למנוע צב"ח, ומצות טעינה פירושה סיוע לחבירו כדי שיוכל להמשיך בדרכו, ולכן כל סיוע מסוג אחר אין הוא בכלל פריקה וטעינה, וכגון לסייע בסחיבת משא כבד אין זה טעינה אלא גמ"ח או משום לא תעמוד על דם רעך שהרי מצד טעינה הטוען אינו מחוייב לסחוב עימו אלא רק לסייע לו שיוכל להמשיך בדרכו.

ה. נחלקו הראשונים אם חיוב פריקה וטעינה נאמר גם באדם הטעון משא או לא. דעת היש אומרים שהביא הרשב"א דבאדם אין חיוב כזה כיון שפשע בעצמו שטען על גבו יותר מדי.

דעת הרשב"א הרמב"ם והחינוך דגם באדם יש חיוב פריקה וטעינה. ונחלקו האחרונים בהסבר המחלוקת הנ"ל, החו"י ביאר דפליגי אי שייך צב"ח באדם, או שמא רק בהמה שחסר לה דעת צריך להקפיד על צערה, אבל אדם שיש לו דעת והוא מביא את הקושי על עצמו אין לו מכך צער.

אמנם הברכ"י ביאר דלכו"ע יש צב"ח באדם אלא שנחלקו אם אדם שפושע בעצמו גם כן יש חיוב למנוע ממנו צער או לא, נמצינו למדים דהראשונים הנ"ל הבינו דחיוב פריקה וטעינה הוא משום צב"ח ורק נסתפקו אם זה שייך גם באדם.

אמנם יש אחרונים שרצו לדייק מדיברי הערוך השולחן שמצות פריקה וטעינה אינה משום צב"ח אלא משום עזרה וסיוע לחבירו במצוקתו, שהרי כתב שהרואה אופן העגלה שנשבר צריך לעזור לבעל העגלה לתקנו דכתיב עזוב תעזוב עימו משמע שעיקר החיוב הוא הדאגה לחבירו. אמנם דחו דיוק זה דהתם חובת העזרה הוא מחמת צער הבהמה שלא תצטרך לסחוב העגלה בלא הגלגל ולא מחמת הדאגה לבעל העגלה.

ולמעשה הגרע"י זצ"ל בשו"ת יחווה דעת ח"ה סימן סד' כתב לדייק מלשון הרמב"ם שחיוב פריקה וטעינה היא משום דאגה לחבירו שלא יהא נבהל בדרכו, ולפי"ז גם ברכב יש מצות פריקה וטעינה.

תשובה

מוטלת על המתנדב חובת הסיוע כאשר הוא נתקל ברכב תקוע באמצע דרך, וזאת בשל היותו מומחה יותר משאר בני אדם, וסיבת החיוב היא משום הבהלה והלחץ בהם שרוי האדם כאשר הוא תקוע באמצע הדרך שיכולים להביאו לידי סכנה, אך בתוך העיר אין על המתנדב חיוב זה שהרי אין בהלה בתוך העיר אך עדיין יש לו לסייע משום מצות גמילות חסדים.

ובנוגע לגביית תשלום עבור הסיוע, כאשר המתנדב מלכתחילה לא מזדהה כמתנדב מטעם "ידידים" אלא כסתם עובר אורח ומבהיר מראש שכוונתו לקבל תשלום מותר לו ליטול תשלום עבור קיום מצוה זו.

מתנדב שהזק האם יכול לתבוע תשלום על נזקיו

נתקבלה קריאה לחילוץ תינוק הנעול ברכב, מתנדבים שהגיעו למקום ניסו לפרוץ את הרכב אך ללא הצלחה, משראה זאת אחד המתנדבים ניפץ את חלון הרכב בידו וסיים את הסיפור על הצד הטוב ביותר, אך לפתע חבריו המתנדבים הבחינו בזרם דם המתפרץ מכף ידו של המתנדב, תוך כדי שניסו לסייע בעדו לעצור את הדם הבחינו כי ישנו עורק ראשי פגוע והזמינו מיד אמבולנס, המתנדב פונה על ידי אמבולנס לקבלת טיפול רפואי, ולאחר טיפול קצר במיון שוחרר, כעבור כמה ימים קיבל המתנדב טופס חיוב ממד"א עבור נסיעה באמבולנס וחבישה, המתנדב פנה אל חבריו לארגון בשאלה האם הוא יכול להגיש את טופס החיוב למנהלי הארגון כיון שניזוק בשעת התנדבותו לארגון או שמא עליו לספוג את תשלום נזקיו כיון שעשה זאת מרצונו. או שמא עליו להגיש את טופס החיוב אל בעל הרכב שבעבורו בוצע השירות.

ניתוח השאלה

- א. האם המתנדב הוא כשלוחם של מנהלי הארגון או שמא הוא נחשב כשותף שהרי התנדבותו גורמת לקיום הארגון.
- ב. האם משלח חייב בנזקי השליח, וכן האם שותף חייב בנזקי שותפו או לא.
- ג. האם יש מקום לחלק בין נזקי גופו של השליח, לניזקי ממונו של השליח.

הקדמה לתשובה

לכאורה אם נתייחס אל המתנדב כשותף בארגון עדיין מבחינה הלכתית אין לשותפות זו משמעות שהרי אין כאן שותפות בדבר שיש בו ממש, אלא השותפות היא בזכויות ובחסדים אך לא בחפץ מסוים, ולכן אף במקום שנהגו שהשותף משלם את הנזקים שנבעו לשותפו מחמת השותפות¹, בנידון שלנו לא נוכל לחייב את השותף לשלם.

ואם נתייחס אל המתנדב כאל שליח יותר מסתבר להחשיבו כשליח של מזמין השירות מאשר להחשיבו כשליח של מנהלי הארגון, שהרי מנהלי הארגון והמתנדב שניהם עובדים במטרה אחת וכל אחד מבצע את רצונו ואינו עסוק בביצוע רצון חברו, אך לגבי מזמין השירות שייך לומר שהמתנדב עובד בשליחותו ולתועלתו של המזמין. ולכן יהיה דינו כדין שליח העושה בחינם שניזוק

¹ כ"כ הרמ"א בחו"מ סימן קעו' סעיף מח' שדין זה תלוי במנהג המקום.

מחמת השליחות שדינו הוא שאם ניזוק ממונו של השליח אין המשלח חייב לשלם לו על כך¹, אלא "כ הנזק נבע מגוף השליחות ממש², ואם ניזוק גופו של השליח חייב המשלח בתשלומי נזק³.

תשובה

בנוגע לשאלתינו במידה ואכן שבירת החלון לא נבעה מתוך היסטריה אלא מתוך ידיעה שהמצב בשטח מחייב לעשות זאת, וכגון שהתינוק נמצא כבר במצב סכנה ממש אכן יכול המתנדב לדרוש מבעל הרכב תשלום עבור הנזקים הגופניים שנגרמו לו כתוצאה מהחילוף.

¹ כ"כ השו"ע בחו"מ סימן קפח' סעיף ו'.

² כ"כ בשו"ת המב"ט חלק א' סימן קכג'.

³ כ"כ הרמ"א בסימן קעו' סעיף מח' שי"א שגופו של השליח שאול למשלח, ולכן המשלח חייב באונסי גופו. וכך מדוייק בשו"ע סימן קפח' סעיף ו' שפטר המשלח רק מנזקי ממונו של השליח משמע שבנזקי גופו של השליח חייב.

המתנדב שהזיק

במוקד "ידידים" נתקבלה קריאת חילוץ על ידי בעל רכב ששכח את המפתחות בתוך הרכב ודלתות הרכב ננעלו, "ידידים" שכבר הורגלו לקריאות מסוג זה ואף סייעו בעבר ביעילות רבה לבעיות שכאלו, שלחו את המתנדב הקרוב ביותר למקום החילוץ עם הכלים המתאימים לחילוץ מסוג זה, להפתעת בעל הרכב הגיע המתנדב כשבידו כרית אויר קטנה, המתנדב החדיר את הכרית בין הדלת לשילדת הרכב והחל בניפוח הכרית על מנת ליצור חריץ שיסייע בהחדרת מוט המושך את לשונית הנעילה, לפתע לאכזבת בעל הרכב והמתנדב כאחד תוך כדי תהליך הניפוח התפוצצה שימשת החלון כתוצאה מעיקום הדלת, בעל הרכב הפטיר לעבר המתנדב "לשבור גם אני יודע" אך המתנדב התנצל ואמר "מצטער לפעמים גם זה קורה" בעל הרכב לא תיכנן לוותר ותבע מהמתנדב תשלום עבור החלון בטענה שהוא הזמין אותו לעזור ולא להזיק, המתנדב טען לעומתו גם אני באתי במטרה לעזור אך כמובן לא תמיד הדברים בשליטתי ואינני יכול לעפות זאת מראש, זאת ועוד שהרי באתי בהתנדבות ואם הייתי מצליח לא היית נותן לי שום שכר אם כן נחשב הדבר כמוסכם וברור מראש שלא אשא באחריות נזקים שאמורים להיגרם כתוצאה מהתנדבותי, עם מי הצדק?

הערה: קודם שנבא לצדד לטובת אחד מהצדדים עלינו לבטל את ריגשותינו האישיות לסיפור ולנסות למצוא צדק בכל אחד מהצדדים ורק לאחר מכן להציג את הצדדים אחד מול השני ולבחון עם מי הצדק, זאת במטרה שנוכל לפסוק פסק אחיד גם כאשר הסיפור והנסיבות יהיו שונות או נוגדות את ריגשותינו כתוצאה מדברים שאינם משפיעים על עצם ההלכה.

ניתוח השאלה

- א. יש לדון כאשר אדם מבקש עזרה מחבירו האם הוא העלה בדעתו שיכולים להיווצר נזקים תוך כדי קבלת העזרה או לא, ואף אם נאמר שלא עלה הדבר בדעתו האם אנו אמורים להתחשב בדעתו או שמא כיון שרוב בני אדם מבינים שיכולים לצוץ בעיות כלשהן תוך כדי קבלת עזרה א"כ נחשב הדבר כהסכמה לשאת באחריות לנזקים.
- ב. יש לדון האם כאשר אדם מגיש עזרה לחברו נחשב הדבר כהפגנת ידע והקניית בטחון לשני שהנה הוא יודע היאך לחלצו מן המיצר ללא שום פגע, או שמא אין בכך הפגנת ידע אלא טוב לב ונסיון בעלמא לתת כתף לשני גם בדברים שאין מגיש העזרה מומחה בהם.

ג. יש לדון האם כאשר אדם מתנדב לסייע לחברו נחשב הדבר כעשייה תמורת שכר שהרי יש בידו שכר מצוות גמילות חסדים, או שמא על פי ההגדרות ההלכתיות אין שכר מצווה נחשב כקבלת שכר.

ד. יש לדון האם ישנו הבדל בין מתנדב ותיק למתנדב חדש שאינו מספיק מיומן דשמה יש לטעון כלפיו מדוע התעסק בדבר שאינו מיומן בו, או שמא כיון שמזעיק העזרה לא בירר לגבי מיומנותו של המתנדב א"כ הסכים בדעתו לקבל סיוע אף ממתנדב שאינו מיומן. או שאולי נאמר שאדם זה לא העלה בדעתו שאגודת "ידידים" מחזיקה ברשותה מתנדבים שאינם מיומנים ושלחה לו את האדם שאינו מתאים לביצוע הפעולה.

ה. יש לדון האם שייך לצרף לפסיקה ההלכתית אף רגשות שהוזכרו בחז"ל כגון "שלא לנעול דלת בפני לווים" וא"כ אף כאן נאמר שיש להתחשב במתנדב כדי שלא לצמצם את מעגל המתנדבים, או שמא אין בכוחנו סמכות לחדש סברות שכאלו מלבד המקומות שחז"ל השתמשו במפורש בסברות אלו.

ו. האם יש חילוק בנידון שכזה בין דיני אדם לדיני שמיים או שמא הפסיקה ההלכתית בזה פוטרת או מחייבת אף בדיני שמיים, לדוגמה באופן שנפטור את המתנדב מלשלם האם יש מקום לומר שעדיין יש קפידה על המתנדב בדיני שמיים ולכן ישנה עדיפות שיעשה לפנים משורת הדין וישלם או שמא אין לחשוש כלל.

תשובה

המתנדב ללא תמורה ונגרם נזק על ידו הרי הוא פטור מלשלם על הנזק וזאת בהצטרף ב' תנאים: א. ¹ שהמתנדב הוא מיומן ומומחה לאותו הדבר.

ב. ² שהמתנדב יודע שהנזק לא נגרם כתוצאה מרשלנות או אי שימת לב.

³ ובכהאי גוונא פטור אף מדיני שמיים ⁴ ואין מקום להתחשב בשום סברא כגון "הוזמנת לסייע ולא להזיק". ⁵ וכן אם המתנדב עושה מצווה בהתנדבותו אין להחשיב את שכר המצווה כקבלת שכר דמצוות לאו להנות נתנו.

¹ בגמרא במסכת בבא קמא דף צט: מבואר שהטבח (שוחט) שניבל את הבהמה אם הוא אומן הדבר תלוי אם הוא מקבל שכר על שחיטתו או לא, שאם הוא מקבל שכר הרי הוא חייב ואם אינו מקבל שכר הרי הוא פטור, אבל אם אינו אומן אף שעושה מלאכתו בחינם הרי הוא חייב. נמצאנו למדים שכאשר אדם עושה מלאכה בהתנדבות ונגרם נזק מחמתו אם הוא אומן לאותו דבר הרי הוא פטור, ואם אינו אומן הוא חייב. וכ"פ השו"ע חו"מ סי' שו'. אלא שנחלקו הראשונים בטעם החילוק בין אומן לשאינו אומן, שהרי אם נחשיב את המתנדב כשומר הרי נחשב כאונס ואין מקום לחלק בו אם הוא אומן או לא, זאת ועוד שהרי בשביל להתחייב בשמירה מוטל עליו למשוך החפץ כמבואר בסימן שה', ואם נאמר שחיובו מדין אדם המזיק יש לנו לברר מה דינו של אדם המזיק באונס. דעת התוס' (ב"ק כז: ד"ה ושמואל) דהמזיק באונס כעין אבידה חייב, והמזיק באונס כעין גניבה פטור. ולפי"ז אפשר דאומן שהזיק חשיב אונס כעין גניבה ולכן פטור, אבל אם אינו אומן חשיב אונס כעין אבידה שהוא קרוב לפשיעה ולכן חייב. דעת הרמב"ן דכל אדם שהזיק באונס חייב, ומכל מקום אם ירד ברשות אין דינו כמזיק ופטור אלא א"כ פשע, ולפי"ז אומן שקלקל כיון שירד ברשות פטור, אבל שאינו אומן שקלקל חשיב כפשע ואע"פ שירד ברשות חייב.

² בשו"ע (יו"ד סימן שלו' ס"א) מבואר שרופא שמרפא ברשות ב"ד והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמיים, וכתב שם ערוך השולחן שאם הוא יודע בעצמו שלא נתרשל ועיין יפה פטור אף מדיני שמיים, ולפי דבריו נמצאנו למדים שסיבת החיוב לדיני שמיים היא כאשר לא עיין יפה או שנתרשל בדבר, אבל אם עיין יפה פטור לגמרי.

³ כנ"ל הערה 2.

⁴ דהא קיימ"ל דברים שבלב אינם דברים.

⁵ כך כתב הקצה"ח בסימן שו' ס"ק ז' דאף דקיימ"ל בסימן שפב' דהחוטף מצוה מחברו חייב ליתן לו י' זהובים מ"מ מצוה אינה נחשבת כשכר על פי ההלכה משום דמצוות לאו להנות ניתנו.

¹מיהו אם המתנדב יודע שהדבר נגרם כתוצאה מחוסר שימת לב הרי הוא חייב בדיני שמיים. וכן אם המתנדב עדיין אינו מיומן לסוג סיוע שכזה הרי הוא חייב אף בדיני אדם.² ואין לחשוש שמחמת חיובו יצטמצם מעגל המתנדבים משום שאדרבה דבר זה יכול לגרום שמתנדבים חדשים ידרשו השתלמות והתמקצעות מטעם הארגון במטרה שלא יגרמו נזקים על ידם. כמובן שכל הנ"ל זהו מעיקר הדין, מיהו ודאי שעל מבקש הסיוע להתחשב במתנדב ולנהוג עמו לפנים משורת הדין.

¹ כפי מה שביארנו בהערה 2-3.

² ועוד שכיון שיכול למצוא אותה פעולה על ידי תשלום לא אכפת לן שימנעו מתנדבים מלהצטרף לארגון. ואין זה דומה למה שאומרים לגבי הלואה "שאין לנעול דלת בפני לווים" משום ששם לא פוטרים לגמרי מתשלום אלא אומרים שאע"ג שמדין תורה בע"ח גובה מזיבורית, מכל מקום כדי שלא לנעול דלת בפני לווים תיקנו שייגבה מבינונית, וכן מה שהתירו בשבת לחזור מהצלת פיקו"נ שאם לא נתיר לו החזרה יש חשש שימנעו אנשים מלהציל, סברא זו שייכת דוקא שם שיש בזה פיקו"נ ולא במקום אחר. ועיין בסימן שד' ס"א תקנת חז"ל לגבי חמר שמעביר חביות ואפשר שרק איפה שתקנו חז"ל סומכים על התקנה ואין לנו לחדש תקנות מליבנו.

מתנדב שנתן חוות דעת מוטעית וגרם לנזק

ראובן מתנדב ותיק בארגון "ידידים" ומומחה למכונאות רכב קיבל קריאה לחילוף רכב העומד בשוליי הכביש עקב התחממות המנוע, ראובן שהגיע למקום ערך בדיקה קצרה ובה גילה כי הצינור המחובר למיכל המים נקוב מעט וישנה בריחת מים מהמיכל, כיון שהנקב היה קטן המליץ ראובן לבעל הרכב למלאות את המיכל שוב במים ולנסות להגיע לתחנת דלק קרובה ומשם להזמין גרר מאשר להמשיך לעמוד בשוליי הכביש דבר שמהווה סכנה עבור בעל הרכב ועבור שאר המכוניות הנוסעות בכביש, בעל הרכב ביצע אחר הוראותיו של ראובן אך לאכזבתו תוך כדי נסיעה הרכב החל להעלות עשן והמנוע נשרף, בעל הרכב פנה לראובן בתביעה שישלם לו עבור הנזק שנגרם כתוצאה מחוות דעת לא נכונה וזאת לאור העובדה כי לאחר בדיקת הרכב התברר כי מחמת המשך הנסיעה התרחב הנקב בצינור המים וגרם לריקון מהיר של המיכל אשר בסופו של דבר גרם לשריפת המנוע, לעומתו טען ראובן כי על פי ראות עיניו הנקב שהיה בצינורית היה קטן מידי בכדי לרוקן את המיכל במהירות, ומה שלאחר מכן התרחב הנקב אין הוא יכול לצפות זאת מראש, זאת ועוד שהוא רק מתנדב והציג את עצמו כמתנדב ולא כמכונאי רכב ולא היה לבעל הרכב לסמוך על חוות דעתו. עם מי הצדק? ומה יהיה הדין כאשר המתנדב אינו מומחה בדבר ובכל זאת נתן חוות דעת?

ניתוח השאלה

- א. האם נתינת חוות דעת מוטעית גורמת לאדם המביע את חוות דעתו להיחשב כמזיק.
- ב. האם המקבל חוות דעת בחינם מוטל עליו לקחת בחשבון שעל אף שהנותן את החוות דעת הוא מקצועי, בכל זאת כיון שאינו נוטל שכר עדיין אינו מדקדק בדבריו.

הקדמה לתשובה

חוות דעת מוטעית הגורמת נזק בין אם הנזק נגרם כתוצאה ישירה מהחוות דעת¹ ובין אם הנזק נגרם על ידי פעולת נזק שנעשתה כתוצאה מחוות הדעת² נחשב הדבר כמזיק ולכן אם נותן החוות

¹ בג"מ בבק"מ צט: ובשו"ע סימן ש"ו ס"ו נתבאר שהמראה דינר לשולחני וטעה, אם השולחני נוטל שכר על ראייתו הוא חייב לשלם על טעותו, ואם הוא רואה מטבעות בחינם הרי הוא חייב בתנאי שאמר לו בעל הדינר חזי דעלך קסמיכנא או שניכר מתוך מעשיו שסומך על חוות דעתו.

הרי להדיא שנתנת חוות הדעת נחשבת כנזק המחייב בתשלומים. כאשר הנזק נובע כתוצאה ישירה מהחוות דעת כפי המבואר שם שעל ידי חוות דעת השולחני הסכים לקבל דינר זה מבעל חובו.

² בג"מ בבמ"צ פ: ובשו"ע סימן שח' ס"ז נתבאר שהכתף שהוסיף על המשוי יותר ממשא אדם אחד ולאחר שהוסיף הרים הפועל את המשא וניזוק הכתף חייב על ניזוקו אף אם ניזוק לאחר זמן. ופירש שם הקצה"ח שטעם החיוב הוא משום דהוי גרמי, וביאור דבריו שכיון שמיד שהרים הפועל את המשא נטל על כתפיו יותר מכדי משאו א"כ התחיל מיד גופו להינזק אט אט עד שקרס תחת משאו ודמי לאדם המבעיר אש שאף שלאחר זמן הגיעה האש ושרפה מ"מ מיד בשעת ההבערה התחיל תהליך הנזק ואט אט הגיע למקום בו שרף, הרי לפנינו שאף כאשר הכתף לא עושה שום פעולת נזק אלא אדרבה הפועל הוא זה שעשה את פעולת הנזק לעצמו מכל מקום כיון שהפועל סמך דעתו על הכתף שיתן משא כדרך בני אדם נחשב הדבר כביצוע פעולת נזק עקב הטעייה שהטעהו הכתף ולכן חייב לשלם.

דעת הוא אומן הדבר תלוי אם הוא נוטל שכר או לא¹ שאם הוא נוטל שכר הוא מחוייב בנזקים ואם הוא בחינם הוא פטור מנזקים, ואם נותן החוות דעת איננו אומן יש לחייבו, מיהו זהו דוקא כאשר מקבל החוות דעת הודיע לו בפירוש שכוונתו לסמוך על חוות דעתו או שמתוך מעשיו ניכר שכוונתו לסמוך על חוות הדעת אבל אם לא ניכר שכן הם פני הדברים אף שנותן החוות דעת איננו אומן יש לפוטרו².

תשובה

בנידון שלנו לכאורה יש לפטור את נותן החוות דעת אף אם איננו מתמחה למכונאות רכב זאת כיון שחוות דעתו הייתה לפי המצב בזמן שהוא בדק את הרכב וגילה שהחור קטן מידי בשביל לרוקן במהירות את מיכל המים, ומה שלפתע התרחב הנקב אין זה דבר ברור שיקרה (ולא הוי ברי הזיקא) ונחשב כגרמא בנזיקין ולכן יש לפוטרו³.

¹ בג"מ בבק"מ צט: נתבאר שטבח אומן שקילקל אם בשכר חייב ואם בחינם פטור. ואם אינו אומן אף בחינם חייב. וכ"פ השו"ע בסימן שו' ס"ד. ולפי"ז עד כמה שהוכחנו שחוות דעת דינה כנזק א"כ כשם שבמזיק ממש יש חילוק בין אומן לשאינו אומן כך גם יש לחלק בנותן חוות דעת.

² למדנו דין זה מהשו"ע בסימן ש"ו ס"ו לגבי מראה דינר לשולחני שאף שאינו אומן אינו חייב אלא"כ אמר לו חזי דעלך קסמיכנא או שמוכח ממעשיו שסומך עליו.

³ אף שמחמת חוות הדעת ביצע פעולה והמשיך בנסיעתו וכתוצאה מכך ניזוק המנוע מכל מקום כיון שאין הפעולה שביצע מחייבת את גרימת התוצאה אין זה נחשב גרמי אלא גרמא בעלמא וכן נתבאר בג"מ בב"ב צג: ובשו"ע סימן רלב' סכ"א דהמוכר זרעוניי גינה ונמצאו לקויים מחוייב לשלם את דמי הזרעונים אבל אינו מחוייב לשלם את כל ההוצאות שנסתבבו מחמת הזרעונים כגון החרישה והזריעה. מיהו אם ידע שהזרעונים לקויים ואעפ"כ מכרם חייב בכל ההוצאות דחשיב ברי הזיקא וא"ז גרמא אלא גרמי. עיי"ש.

חובת השמירה על גופו בזמני חילוף

במוקד הארגון מתקבלות כמידי שנה מאות קריאות לחילוף ילדים הנעולים ברכב, חשיבות הזמינות והזריזות של המתנדב באותם זמנים הינה הצלת חיים של ממש במקרים רבים על המתנדב לבצע פעולות המסכנות את חייב כגון נסיעה במהירות מופרזת או עבירה על חוקי התנועה והכל בכדי להציל עוד נפש אחת מישראל, אך היות ונאמר בתורה "וחי אחיך עימך" ודרשו בתלמוד חייך קודמים לחיי אחיך א"כ עלינו להתבונן האם אכן מותר למתנדב להכניס עצמו בספק סכנת נפשות בכדי להציל אדם אחר מודאי סכנה.

ניתוח השאלה

- א. האם ישנה חובה להציל את חיי חברו כאשר המציל מכניס עצמו לסכנת נפשות.
- ב. במידה ואין חובה האם המציל רשאי להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל מודאי סכנה.

הקדמה לתשובה

בתלמוד ישנם כמה מקומות שמוזכר עניין זה:

- א. בגמ' בבמ"צ סב. ישנה מחלוקת בן פטורא וחכמים לגבי שניים שהיו בדרך וביד אחד מהם קיתון מים אם שניהם שותים שניהם מתים ואם אחד שותה הוא מגיע לישוב. וקיימ"ל כר"ע מחביריו וחיי קודמים ואינו מחוייב ליתן לו.
- כמו כן בגמ' נידה סא. הובא מעשה בבני גלילא שיצא עליהם קול שהם הרגו את הנפש, וביקשו מר' טרפון שיחביאם, והוא אמר להם לישנא בישא בעינן למיחש ולא החביאם, הרי להדיא שלא רצה להכניס עצמו בספק סכנה אע"פ שהם נמצאים בודאי סכנה.
- ב. מאידך בגמ' סנהדרין עג. נאמר מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או ליסטים באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעיק, ולכאורה משמע שמחוייב להציל את חברו ולהכנס בספק סכנה כדי להציל את חברו מסכנה ודאית.
- אמנם מלשון הרמב"ם שכתב (רוצח פ"א הי"ד) "היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעיק" משמע שחייב ההצלה הוא רק ביכול להציל בלא להיכנס למצב סכנה.
- וכן מוכח ברמב"ם (שם פ"ז ה"ח) שכתב שהגולה אינו יוצא מעיר מקלט אפילו כל ישראל זקוקים לתשועתו, הרי שאוסר להכניס עצמו בספק סכנה אפילו כדי להציל את כל ישראל.

תשובה

למעשה אין על המתנדב להכניס את עצמו לספק סכנת נפשות אפילו בשביל להציל ודאי מסכנת נפשות.

הזמין חילוץ, והסתדר בכוחות עצמו, אך שכח לבטל הזמנתו וגרם נזק

במוקד "ידידים" נתקבלה קריאה לחילוץ חתן וכלה ביום חופתם מאחד הכבישים הבין עירוניים, לאחר בירור קצר התברר כי המתנדב הקרוב ביותר לאיזור החילוץ נמצא במרחק ארבעים דקות מהמקום ואף נמצא כעת באמצע עבודה, המתנדב שהבין את נחיצות העניין ואת הזכות הגדולה שנפלה בחלקו הסכים לעזוב את עבודתו על מנת לסייע לחתן והכלה, אך למרבה אכזבתו לאחר שהגיע למקום התברר כי מיד לאחר הפניה למוקד הגיע למקום עובר אורח שהציע את עזרתו וחילץ את החתן והכלה מהמקום, המתנדב שהרגיש מנוצל ופגוע חייג למספר ממנו הגיעה הקריאה והבהיר בקצרה כי הוא עזב את עבודתו באמצע היום וביזבז את זמנו ארבעים דקות בנסיעה וכל זה מחמת חוסר אחריות ואכפתיות לחזור ולהודיע שאין צורך בסיוע, אשר על כן הוא דורש תשלום עבור שעות העבודה שהפסיד ועבור הדלק שביזבז בנסיעה הלוך וחזור למקום החילוץ, בתגובה הוסבר לו כי בין כה הוא הסכים לעזוב את עבודתו ולהפסיד את התשלום על כך ועל הדלק שיזבז והכל בשביל לסייע לחתן והכלה ואם כן אין הוא יכול כעת לתבוע תשלום על כך, עם מי הצדק?

ניתוח השאלה

- א. האם כאשר אדם מתנדב הוא תורם את זמנו והוצאותיו לטובת הכלל ושוב אין הוא יכול לתבוע על כך תשלום, או שמא תרומתו היא דוקא כאשר אכן זקוקים לעזרתו אבל כאשר הוא מגלה שתרומתו היתה לשוא מחוסר אכפתיות ואחריות אין כוונתו לתרום כלל.
- ב. האם במקרה שכזה יש מקום לחלק בין נזקים עקיפים כמו הפסדת שעות העבודה שזה נחשב כמניעת ריוח לבין ההוצאות הממשיות כמו ביזבז הדלק וביזבז הזמן של המתנדב, או שמא אין לחלק בניהם.
- ג. האם באופן שכזה ההסתכלות היא לפי שעת ההזמנה וכיון שבשעת ההזמנה המזמין היה זקוק לסיוע והמוזמן הסכים לתרום את סיועו אם כן נמצא שההסכמה לתרומה היתה בשעה שאכן יש לתרומה חשיבות, או שמא ההסתכלות היא על הזמן שלאחר מכן בו המזמין לא היה זקוק יותר לסיוע ויכל למנוע הוצאות מיותרות מהמוזמן.
- ד. האם שייך להתחשב במאמר הג"מ בקידושין מ. "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה" ואם כן אין כאן מקום לתביעה, או שמא כיון שלא כל המתנדבים הינם שומרי תורה ומצוות ואינם מתנדבים מחמת המצוה אלא התנדבותם היא מחמת הרגשת נתינה לכלל ומחשבה אינה מספקת את המטרה לשמה הם מתנדבים על כן עדיין יש מקום לתביעה על ידי אותם מתנדבים.

תשובה

אין המתנדב יכול לתבוע תשלום¹ לא עבור שעות העבודה שהפסיד², ולא עבור ההוצאות שהוציא³, אלא כסוכם מראש שאם המזמין יסתדר ולא יודיע יהיה עליו לשאת בהוצאות⁴, מיהו אף כשלא סיכמו כן אפשר לומר שעדיין יש על המזמין תרעומת ומוטל עליו לפצות את המתנדב⁵, ואף על המתנדב מוטל לגלות הבנה במידה וניכר שהמזמין שכח להודיע מחמת טירדה ולא מחמת רשלנות⁶.

¹ הדבר ברור שאם המתנדב יורד בהתנדבות ואח"כ תובע שכר סתם אין בתביעתו כלום, שהרי אע"ג שבקצה"ח בסימן יב סק"א נתבאר שנחלקו האחרונים אם מחילה בלב שמה מחילה או לא, מ"מ זהו דוקא כשהיה חייב לפלוני משהו ואח"כ מחל לו בליבו, אבל אם לא היה חייב לו דבר אין זה נחשב כמחילה אלא כנתינת מתנה שבכה"ג לכו"ע אינו יכול לתבוע שכר. (עיי' שמרו משפט סימן מה).

² הפסדת שעות העבודה לכאורה נחשבת כדין מבטל כיסו של חבירו שנתבאר בסימן ססג' ס"ו לגבי דירה העומדת להשכרה ובא אדם וסילק את בעה"ב ונעל הדירה ועל ידי כך מנע מבעה"ב להשכיר את הדירה, שנחלקו בזה הרמ"ה והרא"ש דעת הרמ"ה דכיון שמנע מבעה"ב השכירות הרי הוא כגוזלו וחייב לשלם לו, ודעת הרא"ש דאין זה אלא גרמא ופטור מלשלם לו, וכ"פ הרמ"א שם כדעת הרא"ש לפוטרו, ואע"ג שבסימן תכ' סעיף יא' מבואר שאם תקף אדם והכניסו לחדר ונעל בפניו צריך לשלם לו דמי שיבתו, מ"מ שאני התם דהוי מזיק בידיים ומתחיל הנזק מיד והוי כגרמי, משא"כ בנועל ביתו של חבירו אין הנזק מתחיל מיד אלא רק אח"כ כשירצה בעה"ב להכניס בו דירין ולכן חשיב גרמא ופטור, ולפי"ז ה"ה בנידון שלנו כיון שלא הוציאו מהעבודה בידיים והנזק לא בא מיד בשעת ההזמנה דאז עדיין לא נחשב הדבר להיזק לכן יש לפוטרו.

³ לגבי ההוצאות שהוציא המתנדב כגון דלק וזמן שביזבז, לכאורה היה אפשר ללמוד הדין בזה מדין מבטל שידוך שנתבאר באה"ע סימן נ' ס"ג שנחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד אם המבטל שידוך מחוייב לשלם לכלתו את דמי ההוצאות עבור השידוך או לא, ופסק שם השו"ע כהרמב"ם שמחוייב לשלם לכלה את דמי ההוצאות, וא"כ לפי"ז היה מקום לומר שבנידון שלנו יהא מחוייב לשלם למתנדב על הוצאותיו כיון שהוצאות אלו הוציא על פיו של המזמין.

אמנם יש לחלק ולומר שדוקא שם מחוייב לשלם לכלה משום שמיד בשעת ביטול השידוך מגיע הנזק וחשיב כגרמי וכמו שכתב שם בהדיא באור שמח בדעת הרמב"ם, אמנם כאן אין הנזק בא מיד בשעת ההזמנה אלא רק לאחר מכן כשקיבלו סיוע מאדם אחר ולכן אין מקום לחייב על ההוצאות דהוי גרמא בעלמא.

ועוד אפשר לומר על פי מה שכתב הנתי"מ (סימן נ' ס"ק כד') שדוקא כאשר המזיק היה מודע לנזק יש לחייבו מדין גרמי וכמו שם שהיה יודע שכשיבטל השידוך יגרום נזק, אבל אם אין המזיק מודע לנזק אין לחייבו וא"כ בנידון שלנו אפשר לומר שכיון שהמזמין לא מודע לגודל הנזק אין לחייבו בתשלום עבור ההוצאות, אלא כ"כ הודיעו לו במפורש על המאמץ הגדול שנעשה עבורו בענין זה. (עיי' שמרו משפט סימן קכב).

⁴ היכא שהתנה כן במפורש חייב לשלם אף על שעות העבודה שהפסיד אף שאין זה נזק ישיר אלא ביטול כיסו בלבד, ולומדים כן מהג"מ ב"מ עג'. ששם נתבאר שאדם שנתן מעות לחבירו לקנות לו יין בזמן שהיין בזול ופשע השליח ולא קנה נחלקו רב חמא ורב ששת דרב חמא סובר שחייב לשלם למשלח כדמי היין ביוקר ורב ששת סבר שפטור מלשלם משום דהוי אסמכתא, ומבואר שם דלוליי דהוי אסמכתא לכו"ע היה חייב לשלם, ותמהו שם הראשונים (הרא"ש) והלא הוי מבטל כיסו של חבירו ולמה נחייבו. ותירצו ששם מדובר שהתנה עמו כן בפירוש שאם לא יקנה בזול יתחייב לשלם למשלח ביוקר ולכן בכה"ג לוליי דהוי אסמכתא לכו"ע היה חייב, ולפי"ז נמצינו למדים שבנידון שלנו אם סוכם עם המזמין שבמידה ויסתדר מחוייב להודיע ואם לא יודיע ישא בנזקים א"כ אף אם נדון את הנזקים כביטול כיסו של חבירו יהיה חייב לשלם לו על כך.

⁵ אף אם נדון את הנזקים כגרמא בעלמא מ"מ עדיין יש תרעומת על המזמין על אי אחריותו בעניין ההזמנה.

⁶ על המתנדב לגלות הבנה בפרט לפי מה שמבואר במסכת קידושין מ. "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה" וכפי מה שכתב בשו"ת מהר"י ברונא (סימן ע"ז) דאדם שהלך בדרך ע"מ לעלות לא"י ומת בדרך על כגון זה נאמר מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה כיון שהתחיל בעשיית המצווה, וא"כ ה"ה בנידון דידן כיון שכבר הלך לסייע נחשב לו הדבר כמעשה.

מיהו נתבאר שם בגליוני הש"ס פירוש אחר בדיברי הג"מ "דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה" זהו דוקא היכא שלבסוף עשה מעשה או שבזמן אחר עשה מעשה שלא עם כוונה, בכזה מצב הקב"ה מצרף לו את המחשבה הטובה לאותו מעשה, ולפי"ז אם לא עשה כלל מעשה אין המחשבה נחשבת למעשה.

עוד מבואר שם בגליוני הש"ס שברוקח כתב שמצוה ליתן צדקה לכבוד המתים בערב יוה"כ"פ וצ"ע היאך צדקת החי מועלת למת. וביאר שם שע"י שהמת חשב מחשבה ליתן בעודו חי, וע"י המעשה שנותנים צדקה לע"נ, הקב"ה מצרף מחשבת המת למעשה החי ומועיל הדבר למת.

מתנדב החושש לסיוע בידי עובר עבירה

יום שישי כשעה וחצי לפני כניסת השבת נתקבלה קריאה על רכב עם פנצ'ר הזקוק לעזרה בכביש 4. אחד המתנדבים המתגורר באזור הגיע למקום ולאחר בירור קצר הוברר לו שאין גלגל ספר ועליו לקחת את הגלגל לתיקון בפנצ'ריה הנמצאת באזור רמת השרון, הנוסעים שברכב היו חסרי סבלנות והאיצו בו להזדרז ואף הוסיפו להסביר כי הם בדרך למסיבה באילת ועליהם להגיע למסיבה בשעה 21:00 בערב, המתנדב הנדהם לא ידע כיצד עליו לנהוג בעניין זה בפרט לאור העובדה שהתברר לו בפירוש שהוא מסייע לחילול שבת של ממש.

ניתוח השאלה

- א. האם כל סיוע לזולת שיש בו חשש של עזרה וקידום העבירה אסור או שמא רק כאשר מקבל הסיוע היה נמנע מלהגיע אל העבירה לולי הסיוע אז יש איסור לסייע אבל אם גם לולי הסיוע היה מגיע לעבירה אין בכך איסור.
- ב. האם גם אדם היודע את העבירה וחומריתה אסור לסייע לו או שמא כיון שיודע שעושה עבירה ובכ"ז רוצה לעשותה אין הסיוע נחשב כשותפות בעבירה.
- ג. האם בהלכה זו נוכל לצרף רגשות ולומר שאם לא נסייע נגרום לאדם זה להתרחק עוד יותר מהתורה והמצוות, או שמא אין זה מתפקידנו לטפל במשקעיו של החוטא.

הקדמה לתשובה

א. ישנו איסור בתורה של "לפני עיוור לא תיתן מכשול" ופירושו שאין לגרום בכל דרך שהיא לזולת להגיע לידי מכשול ועוון, מיהו נתבאר בג"מ¹ שאיסור זה הינו דווקא כאשר הזולת לא היה יכול להגיע לעוון לוליי האדם המכשיל אבל אם היה יכול להגיע אל העוון גם בלעדי המכשיל אין בכך איסור מהתורה. מיהו אם לולי המכשיל היה נדרש לבזבז ממון בכדי להגיע אל העוון וכעת על ידי המכשיל ניתן להגיע אל העוון בחינם² נחשב הדבר שלוליי המכשיל לא יכל להגיע אל העוון ויש בזה איסור תורה, וכן הוא הדין אם לוליי המכשיל הייתה נדרשת טירחה מרובה להגיע אל העוון ועתה ע"י המכשיל ניתן להגיע אל העוון בקלות נחשב הדבר כנתינת מכשול בפני עיוור ויש בו איסור תורה.

ונחלקו הראשונים³ כאשר גם לוליי המכשיל היה ניתן להגיע אל העוון האם יש על המכשיל איסור מדרבנן של הוכח תוכיח את עמיתך ומחוייב להפרישו מן האיסור או שמא אין על המכשיל איסור כלל.

¹ מסכת עבודה זרה דף ו:.

² מאירי שבת ג:.

³ תוס' שבת ג.

- והכריעו רוב האחרונים¹ להחמיר ולאסור לסייע אף כאשר גם לוליי הסיוע היה הנכשל מגיע אל העוון.
- ב. יש שכתבו² שאם הנכשל יודע מן העוון והוא מזיד בדבר אין איסור לסייע בעדו אף שמגיע לידי עוון.
- יש שכתבו³ עוד שאם בשעת הסיוע עדיין אין אפשרות לעשות את העוון ורק לאחמ"כ יוכל המסתייע להגיע לידי עוון אין בכך איסור.
- ולמעשה⁴ באופן שאפשר לצרף כמה היתרים יחד יש להקל כאשר החוטא הוא מזיד.
- ג. נחלקו האחרונים⁵ אם מותר לסייע במקום שגורם לעוון קל וזאת בכדי שלא להכשילו בעוון גדול יותר.

תשובה

בנידון שלנו כיון שהסיוע נעשה בהתנדבות א"כ אף אם בעל הרכב יכול להשיג שירות זה בתשלום בכל זאת נחשב הדבר שלוליי המתנדב לא היה מגיע בעל הרכב לידי העוון ונמצא שיש בכך איסור דאורייתא של לפני עיוור לא תיתן מיכשול, מיהו אם יגבה המתנדב תשלום עבור שירות זה יחשב הדבר שגם לוליי המתנדב יכל בעל הרכב להגיע לידי העוון ולכן יש בזה רק איסור דרבנן ובהסתמך על השיטות הסוברות שאדם שחוטא במזיד אין איסור לסייע בידו ובצירוף הסברא שכעת עדיין לא נכנס שבת ועדיין אין זו שעת האיסור ואין בידו לעשות איסור בשעה זו, ובצירוף הסברא שע"י ששילם על השירות נחשב הדבר כאילו עושה איסור בשלו, לכן יהיה מקום באופן זה להקל.

¹ ילק"י שבת סימן רמו' עמ' ריז'.

² דגול מרבבה יו"ד סימן קנא', ביאור הלכה סימן תרח'.

³ בנין ציון סימן טו'.

⁴ ילק"י שבת א' סימן רמו' עמוד ריח'.

⁵ דעת הגרש"ז אויערבאך להקל בזה, ודעת הגר"מ פיינשטיין והחזו"א להחמיר.

רמת חיוב השמירה המוטלת על המתנדב לגבי ציוד הארגון

בחודש האחרון ערכו בארגון ידידים גיוס המונים לעורך רכישת אפודים וציוד עבור המתנדבים, הגיוס הוכתר בהצלחה מעל ומעבר למצופה וכעת הארגון עומד בפני חלוקת האפודים וערכות הפריצה שישפרו את פעילותם של המתנדבים בשטח. אי לכך יש ליתן את הדעת לידי רמת חיוב השמירה המוטלת על המתנדב ביחוד לציוד שיקבל מן הארגון.

ניתוח השאלה

- א. חשוב להדגיש כי מן הסתם חלוקת הציוד תתבצע תחת קריטריונים והתחייבויות מצד המתנדב ומן הסתם חיוב השמירה ישתנה בין מתנדב העומד בהתחייבויותיו ובין מתנדב שאינו עומד בהתחייבויות.
- ב. כמו כן יש לברר מהי הגדרתו של המתנדב ביחס לארגון האם הוא נחשב כשליח או שמא הוא נחשב כשותף שהרי לולי המתנדבים אין ארגון ואם כן המתנדבים הם יוצרים את הארגון בשותפות על ידי התנדבותם או שמא המתנדב הינו גבאי צדקה שהרי הציוד נרכש מכספי צדקה ומינו אותו על הציוד לעשות עמו צדקה וחסד.

תשובה

בין אם נחשיב את המתנדב כשותף¹ ובין אם נחשיבהו כגבאי צדקה² יהיה דינו כדין שומר חנם שאם פשע חייב ואם נגנב או נאבד פטור, ואע"ג שהמתנדב מקבל כבוד ותהילה אין זה גורם להחשיבו כשומר שכר³.

¹ בשו"ע סימן קעו' מבואר שהשותפים הרי הם כש"ש זה לזה. וטעם הדבר משום שכל אחד חפץ בשמירת חלק חברו בכדי שאף חברו ישמור עבורו. מיהו בנידון דידן כיון שאי שותפות ממונית בין המתנדבים אי אפשר להחשיבו כש"ש.

² בשו"ע סימן שא' ס"ו מבואר דמי שהפקידו מעות עניים בידו פטור אף מפשיעה משום דלא קיבל עליו שמירה ואף הוי ממון שאין לו תובעים שהרי לא ניתן לעניים מסויימים, מיהו הוסיף הרמ"א דאם הגבאי צדקה אמר לשומר שמור לי דינו כשאר שומרים. וא"כ לפי"ז בנידון דידן אם נאמר שהמתנדב הינו גבאי צדקה א"כ יש מקום לפוטרו אף מן הפשיעה מדיני אדם אבל דיניי שמיים חייב. מיהו כיון שהארגון מנוהל ע"י מנכ"ל שהקים את הארגון א"כ המנכ"ל הוא גבאי הצדקה שהרי רק לו יש את הסמכות להחליט בנוגע לחלוקת הציוד וא"כ כיון שהמנכ"ל ביקש מהמתנדב לשמור על הציוד, המתנדב הינו ש"ח וכמ"ש הרמ"א שם ויהיה חייב לשלם אם פשע בשמירת הציוד, ואין לחשוש שמא אם נחייבהו ימנע מלהתנדב דבחיוב תשלומין לא חיישינן דילמא אתי למינע אלא רק בחיוב שבועה חיישינן להכי משום דדרכו של אדם להישמט מן השבועה וכמ"ש הש"ך בסימן ר"צ ס"ק כה'.

³ בפת"ש בסימן שג' ס"ק ד' כתב בשם החת"ס לגבי הגבאי של החברא קדישא שנשרפו בידו משכונות של החברא קדישא. דאין הוא נחשב כש"ש אע"ג שנפיק עליו קלא דגברא מהימנא הוא דכיון שאינו מקבל שכר ממש אין זה נחשב כשמירה בשכר.

התנדבות שיש בה השבת אבידה האם מחוייב אף להפסיד ממון עבורה

באחת הערים החלה העריה בביצוע עבודות תשתית ושיפור הכביש באחד הרחובות בעיר, עקב כך דרשה המשטרה פינוי של כלי הרכב החונים ברחוב עד לשעה שתיים בצהריים, המשטרה אף הוסיפה להודיע כי רכב שלא יתפנה עד לשעה זו יגרר על חשבוננו למגרש החניה של העריה, אחד הדיירים המתגורר ברחוב הבחין במכונתו של שכנו השוהה כעת בחו"ל וחייג למוקד הארגון שיסייעו בפריצת הרכב על מנת שיהיה ניתן להזיזו ובכך לקיים מצות השבת אבידה עם בעל הרכב על ידי מניעת תשלום הגרירה והחניה, המתנדב שהיה בסמיכות למקום היה באותה עת באמצע יום עבודה אך אינו יודע אם בשל קיום מצות השבת אבידה מוטל עליו להוציא ממון או להפסיד משכר עבודתו או לא.

ניתוח השאלה

- א. האם הצלת ממון חבירו אכן נחשבת כהשבת אבידה.
- ב. האם מוטל על המשיב אבידה להוציא הוצאות ממוניות בכדי לקיים מצוה זו.
- ג. האם מוטל על המאבד לשלם את ההוצאות שנגרמו מחמת ההשבה.

הקדמה לתשובה

- א. אדם הרואה שממון חבירו בסכנה ויש בידו להצילו הרי הוא מחוייב להצילו מדין השבת אבידה¹, ואף יש שכתבו שבמידה ואיננו מציל ממון חבירו חייב בדיני שמיים².
- ב. אין חיוב השבת אבידה כאשר המוצא נדרש להוציא הוצאות כספיות מכיסוי לצורך העניין³, אך במידה ומדובר בהוצאה מועטת יש עניין מדין גמילות חסדים להשיב האבידה ואם אינו עושה זאת כשם שמדקדק עם הבריות בממונו כן מדקדקים עמו מן השמים⁴.

¹ בגמ' ב"מ לא. דרשו כן מן הפסוק "לכל אבידת אחיך" לרבות אבידת קרקע וכגון שהיה רואה הנהר הבא לשטוף את שדה חברו שמחויב להצילו, וכ"פ השו"ע סי' רנט' ס"ט.

² כן כתב הרמב"ן בדינא דגרמי שנחשב הדבר כיודע עדות לחבירו ואינו מעיד שחייב בדיני שמיים.

³ בגמ' ב"מ ל. דרשו כן מן הפסוק "אפס כי לא יהיה בך אביון" וכן פסק השו"ע בסי' רסד' ס"א.

⁴ כן כתב השו"ע סי' רסד' ס"א.

- ג. כאשר השבת אבידה כרוכה בהוצאות כספיות, והמשיב אכן הוציא את ההוצאות הכספיות עבור השבת האבידה אין הוא יכול לתבוע מבעל האבידה לשלם עבור ההוצאות אלא"כ התנה עימו בפירוש, או שהמאבד אמר במפורש שישלם עבור ההוצאות¹.
- ד. במידה והשבת האבידה כרוכה בהוצאות כספיות, והמשיב רוצה להשיב בתנאי שיקבל חזרה את הוצאותיו אך אין בעל האבידה נמצא במקום, יכול המשיב להתנות בפני שלושה שהוא משיב את האבידה בתנאי שהבעלים ישלם עבור ההוצאות הנדרשות² ואכן הבעלים מתחייב לשלם לו על כך, ובמידה ואין שם שלושה להתנות עימם נחשב הדבר כאילו התנה מיהו כל זה נאמר דוקא כאשר המתנדב מוציא כסף מכיסו לצורך האבידה, אך כאשר הוא מפסיד שעות עבודה מחמת התעסקות באבידה ואין שם שלושה להתנות בפניהם אין הדבר נחשב כאילו התנה ובמקרה שכזה הוא פטור מהשבת אבידה במידה ומדובר בהוצאה כספית רצינית³.

תשובה

בנוגע לשאלתנו כיון שהמתנדב מפסיד כאן ממון במידה ואין לו עם מי להתנות שישלם לו את הפסדיו פטור מהשבת אבידה, אך במידה ומדובר בהפסד מועט תבוא ברכה על המתנדב שלא מדקדק בממונו.

¹ בגמ' ב"ק קטו. לגבי זה בא בחבית של יין וזה בא בכד של דבש ושפך זה יינו כדי להציל הדבש אין בעל הדבש מחוייב לשלם לו הפסדו אלא משלם לו כפועל, אבל אם התנו ביניהם או בפני בי"ד שישלם לו חייב לשלם לו. וכן פסק השו"ע סי' רסד' ס"ה. וברמ"א שם הוסיף דאם הבעלים אמר במפורש שישלם מחוייב המציל להציל מדין השבת אבידה.

² כך מבואר בגמ' ב"ק קטו. שהבאנו בהערה הקודמת שתנאי בפני בי"ד מועיל.

³ כ"כ השו"ע בסי' רסד' ס"ג, וכן הסיק שם הסמ"ע לחלק בין מוציא כסף מכיסו לבין ביטול מלאכה. עיי"ש שמסקנה זו בדבריו נובעת מכח סתירה בין דברי הרמ"א בסימן רסד' לבין דברי השו"ע בסימן רסה'.

משתמש במידע של הארגון לערכי פרנסה

שמעון מתנדב בארגון "ידידים" מזה כמה שנים, באחד המפגשים החברתיים שנערכו מטעם הארגון פגש שמעון מתנדב בשם יעקב ולאחר היכרות קצרה התעניין שמעון למקור פרנסתו של יעקב ונדהם לשמוע כי יעקב עובד בשעות היום כמחלץ בתשלום ובשעות הערב הוא מחלץ בהתנדבות מטעם ארגון "ידידים" אך את עיקר הקליינטים בשעות היום משיג יעקב דרך המידע שנשלח אליו מטעם הארגון, שמעון שלא יכל לסבול זאת טען כלפי יעקב היאך אתה גוזל את המידע מהארגון ועוד משתמש בו בעזרה שסותרת את האינטרסים של מקים הארגון, זאת ועוד שחלק מהכלים שברשותך הינם רכוש הארגון ואין לך רשות להשתמש בהם למטרות מסחר, אך יעקב לא נבהל והשיב מה אכפת לארגון אם אני עושה זאת שלא בשעות התנדבותי ובהסכמה מלאה של המחולץ ואף אם לפעמים אני משתמש בכלים שקיבלתי מהארגון סוף סוף אני לא אוכל אותם והארגון לא מפסיד מכך ולכן אני לא רואה שום בעיה במעשיו. עם מי הצדק?

ניתוח השאלה

- א. האם גניבת מידע ושימוש בו נחשבת כגניבת ממון או לא.
- ב. האם נחשב הדבר כגניבת המצוה משאר המתנדבים ונחייבו בתשלום.
- ג. האם השימוש בכלים דינו כגזל או לא.

תשובה

גניבת מידע ושימוש בו הינה כגניבת ממון¹ מיהו זה דוקא כאשר בעל המידע משתכר על ידי המידע שברשותו אך כאשר אינו משתכר בכך א"כ אינו יכול לתבוע תשלום מהגנב כיון שזה נהנה וזה אינו חסר ואין זה נחשב כעושה סחורה בממונו של חברו² משום שדוקא כאשר הממון עומד

¹ עיין שימרו משפט ח"א צא' שהביא דעת השואל ומשיב והגר"ש אלישיב שהכריעו דאדם יש לו בעלות על חכמתו ולכן המעתיק ספרים או תקליטורים עובר באיסור גזל, ולכאורה גם באדם שאוגר מידע על ידי רעיון אישי שלו נחשב המידע בבעלותו (כמו מתווך דירות שאוגר מידע) ולכן יהיה איסור לגזול ממנו מידע זה, מיהו אפש"ל שכל זה דוקא כאשר בעל המידע מציע את המידע למכירה ועשוי להשתכר מכך אבל כאשר מציג המידע הוא גמ"ח אין גזילת המידע נחשבת כגזילת ממון אלא כגניבת דעתו בלבד.

² ברמ"א סימן שסג' ס"י נתבאר שאדם ששכר דירה מחבירו והשכירה לאחר בתוספת דמים חייב לשלם דמי התוספת שקיבל לבעל הדירה וטעם הדין הוא משום שנחשב כעושה סחורה בממונו של חבירו וכמו שנתבאר (ב"מ לו:): ובסימן שז' ס"ה לגבי שוכר פרה שהשאלה לאחר ומתה כדרכה שצריך השואל לשלם דמי הפרה לבעלים ולא לשוכר כדי שלא יהיה השוכר עושה סחורה בפרתו של חברו.

להשכרה אין היתר לאחר לעשות בו סחורה אבל אם אינו עומד לסחורה ואין המפרסם יכול לעשות בו סחורה אין זה נחשב עושה סחורה בממונו של חברו ואדרבה הוי ליה זב נהנה וזה אינו חסר ופטור. ולפי"ז בנידון שלנו אין על המתנדב איסור גזל ואין הוא צריך לתת מהרווחים לארגון, אלא שיש בכך גניבת דעת¹ כיון שאילו היה מודיע על כך ליו"ר הארגון קרוב לודאי שהלה היה מסרב לתת לו את המידע הגם שבשעות הערב הוא תורם את התנדבותו לארגון.

ואין לחייבו מדין החוטף מצוה מחבירו כיון שעדיין אף אחד לא זכה במצוה זו.² ולעניין השימוש שנשתמש בכלים של הארגון לכאורה כל מתנדב דינו כשומר חנם³ על הכלים ואף כשמשתמש לחילוף אישי של הרכב שלו אין הוא שואל שהרי הוא לא גרע משאר אדם הזקוק לחילוף וגם לו מותר להיעזר בשירותי הארגון ולכן דינו כשומר חנם וכעת כאשר הוא משתמש בכלים בצורה שנוגדת את רצון הארגון דינו כשולח יש בפקדון⁴ שהרי הוא כשואל שלא מדעת ונקרא גזלן ומתחייב בתשלום ניזקי הכלים אף אם הכלים ינזקו באונס.

וכתב בספר שימרו משפט ח"א סימן ע"א דבנתייה"מ סימן קנד' סק"ז נתבאר דהשוכר שהרבה בדירורים אע"ג שביד המשכיר לעכב בעדו מ"מ אין המשכיר יכול לתבוע את התשלום שקיבל השוכר מהדיירים הנוספים, משום דכיון שבעל הדירה בעצמו לא יכל להכניס דיירים נוספים א"כ אף שנשתכר השוכר מכך אין זה נחשב עושה סחורה בממונו של חברו כיון שחבירו לא יכל להשתכר בצורה שכזו.

ולפי"ז ה"ה בנידון שלנו ברגע שמפרסם המידע פרסם את המידע לכלל המתנדבים מכאן והלאה אינו יכול למכור מידע זה ולהרויח ממנו ולכן אף שהמתנדב הרויח ממידע זה אין זה משתכר בממונו של חברו.

¹ וכמ"ש הרמב"ם בפ"ח מהלכות מכירה ה"א אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור. וכ"פ השו"ע (בסימן רכח' סעיפים ו' יח').

² טעם זה הובא בש"ך בסימן שפב' ס"ק ד' בשם הרא"ש והע"ש לגבי מי שהיה לו בן למול ונתן המצוה למוהל ובא מוהל אחר וחטף המילה שפסק שם הרמ"א שפטור מלשלם לו וטעמו כמו שנתבאר ברא"ש משום דהמוהל לא זכה במצוה ולא עשה בה שום קניין. ואם כן גם בנידון שלנו עדיין לא זכה שום מתנדב במצוה. ובפרט לפי טעמו של הסמ"ע שם שכתב דרק במצוה דרמיא עליה דאיניש אמרינן דהחוטף משלם כגון מילה וכיסוי הדם אבל מצוה שאינה מוטלת עליו אין החוטף חייב לשלם א"כ ה"ה כאן אין החוטף צריך לשלם (ולקמן נדון אם המתנדב חייב לחלץ מדין "כי תראה חמור אחיך רובץ תחת משאו" וכו').

³ שהרי הוא מבצע את פעילותו בשליחות הארגון ומשתמש בכלים שלהם לצורך המטרה שאליה נשלח.

⁴ בסימן רצב' ס"א נתבאר דהשולח יד בפקדון אם מחסרו כבר משעת הגבהה חייב באונסיו ואם לא מחסרו חייב רק משעה שנשתמש בו, ולאחר שגמר להשתמש בו והחזירו למקומו חזר דינו להיות כשומר חנם.

תרומה לארגון שנתקבלה בטעות

קבוצת מתנדבים קיבלה על עצמה לצאת למסע התרומה לטובת ארגון ידידים ביום הפורים, לשם כך קיבלה הקבוצה כובעים פורמיים ואפוד זוהר מודפס מטעם הארגון, עקב מחסור באפודים תרם המנכ"ל את אפודו האישי לטובת המגבית על אף שאפודו שונה במעט משאר האפודים ומודפס עליו "מנכ"ל ידידים", המתנדבים לקחו את הציוד ויצאו לפעולה מבורכת שנושאה פרי והביאה תרומה נכבדה לטובת הארגון, אך אחד מהמתנדבים העלה שאלה לגבי אחת מהתרומות וכך סיפר, כאשר נכנסנו אל אחד הגבירים הבחין הגביר כי על האפוד שנמצא עלי מודפס "מנכ"ל ידידים" ומיד קיבל אותנו בכבוד גדול ואמר, אם המנכ"ל בכבודו ובעצמו הגיע לביתי אני מחויב לתת תרומה הוגנת ואכן כך עשה הוציא מכיסו סכום מכובד ומסרו לידי המתנדבים ובנוסף לכך מסר לידי בקבוק יין יקר מאוד ואמר זה בשביל המנכ"ל, וכעת השאלה מה דינה של תרומה כזו שניתנה מתוך הרגשה מוטעית, ומה דינו של בקבוק היין שניתן למתנדב בטעות מתוך הבנה שהינו המנכ"ל של הארגון.

תשובה

בנוגע לתרומה נראה שעל אף שהנותן הדגיש שנתנית התרומה היא לאור חשיבותו של המנכ"ל שביקר בביתו, מכל מקום כיון שלא נתן את התרומה כמתנה למנכ"ל אלא נתן אותה בתורת צדקה לארגון אשר על כן אין לנו להתחשב במחשבותיו בשעת הנתנה משום שאילו היה יודע ומבין מעלת הצדקה היה נותנה גם בלא הימצאות המנכ"ל בביתו.¹ בנוגע לבקבוק היין שניתן מתוך טעות שהמתנדב הינו המנכ"ל נראה שנחשב הדבר לגזל שהרי לא התכוון לתת מתנה לאותו מתנדב כלל, ואף למנכ"ל לא התכוון לתת כלל לוליי שחשב שהמנכ"ל כיבדו בביקור בביתו ואשר על כן כיון שבפועל לא ביקר המנכ"ל בביתו אין הוא ראוי להוקרה זו ועל כן יש להחזירה בחזרה אל הגביר.²

¹ שאלה דומה נשאל הגר"ש אלישיב זצ"ל לגבי בחורי ישיבה שאספו צדקה פעמיים אצל אותו הגביר בשביל אותה ישיבה, האם עליהם להחזיר תרומה אחת שהרי לא היה כוונתו לתרום פעמיים לאותה ישיבה. והשיב הגר"ש אלישיב שאילו היה יודע הגביר מעלת הצדקה היה מסכים לתת פעמיים ולכן אי"צ להחזיר לו, וסמך דבריו על ר"י מקורביל במסכת יבמות ג: שכתב דאע"ג דקיימ"ל דהנושא אשה ונמצאת איילונית הרי זה מקח טעות מ"מ אם נשא אשה ומתה בקטנותה ונמצאה איילונית אין זה מקח טעות שהרי הא דאמרינן שאילונית זהו מקח טעות הוא משום שאין אשה אלא לבנים אבל כאן שמתה בקטנותה אמרינן שאילו היה יודע שתמות בקטנותה לא היה איכפת לו לישא אותה אף שהיא איילונית ולכן אין זה מקח טעות.

² ואע"ג שפסק הרמ"א בהלכות פורים סימן תרצו' ס"ח שבני אדם החוטפים זה מזה דרך שמחה אין בזה משום לא תיגזול, מכל מקום זהו דוקא באנשים שנתכנסו ביחד לשמוח וחלק ממעשה השמחה הוא שחוטפים משקה או מאכל זה מזה שאז מוחלים אחד לשני, אבל כאן שאין זה חלק ממעשה השמחה אלא טעות גמורה אין בכך מחילה וחייב להחזיר

חילוץ תחת חשש יחוד

במוקד הארגון נתקבלה קריאה לחילוץ אשה ממעלית, נשלח מתנדב למקום אך הוא נתקל בקשיים והוכרח להמתין להגעת כיבוי אש, בנתיים האשה שבמעלית איבדה את סבלנותה והחלה לגלות סימני לחץ ומצוקה, המתנדב פתח את הדלת של הפיר בקומה שמעל המקום שבו נתקעה המעלית וגילה כי ישנה אפשרות לחדור אל תוך המעלית דרך תיקרת המעלית ולשהות עם האשה עד להגעת כיבוי אש אך עקב היותו שומר תו"מ הסתפק מה עליו לעשות הרי אסור להתייחד עם אשה במקום סגור לבד.

אותה שאלה בדוגמא נוספת

במוקד הארגון נתקבלה קריאה לחילוץ אשה שנעלה בתוך חדר פנימי בביתה, המתנדב שהגיע למקום ניסה לפתוח את דלת הבית אך זו היתה נעולה, בלית ברירה ניסה למצוא אפשרות לחדור לתוך הבית ולאחר מספר דקות גילה כי האפשרות היחידה היא להיכנס דרך החלון אל החדר הנעול בו נמצאת האשה אך עקב היותו שומר תו"מ הסתפק מה עליו לעשות הרי אסור להתייחד עם אשה במקום שאפשר להגיע לידי עבירה.

הקדמה לתשובה

א. ישנם ג' דרגות באיסור יחוד, האחת היא יחוד עם אשת איש שהוא אסור מן התורה, השנית היא יחוד עם הפנויה שהוא נאסר על ידי דוד המלך ובית דינו עקב מעשה אמנון ותמר, השלישית היא יחוד עם הגויה שהוא נאסר על ידי בית שמאי ובית הלל¹.

ב. יחוד פירושו הימצאות עם אשה במקום שאין שם שום מניעה לעשיית העבירה ואין חילוק בין אם המקום הוא סגור או פתוח וכן אין חילוק בין אם המקום הוא מואר או חשוך².

ג. מעיקר הדין אסור להתייחד עם אשה שיעור של זמן שאפשר לעשות את העבירה מיהו למעשה אפילו יחוד לזמן קצר מאוד אסור שהרי חצי שיעור אסור מן התורה, אמנם אם היחוד הוא לזמן קצר והתמשכות היחוד אינה בשליטתם כגון במעלית שמתיחדים לזמן קצר ואין באפשרותם

¹ ג"מ מסכת עבודה זרה דף לו:.

² לומדים כן ממעשה שהובא בגמ' במסכת קידושין פא. שרב ור' יהודה היו מהלכים בדרך אחרי אשה, ואמר רב לרב יהודה להוציא את רגליו מן הגיהנום וכוונתו שאסור להתייחד עם אשה אף בדרך עיי"ש.

למנוע את פתיחת הדלת כך שהמשכת היחוד אינה בשליטתם הדבר מותר שהרי הם יראים שמא תפתח הדלת בכל רגע ויתגלה קלונם.

ד. ישנם אופנים שהוזכרו בתלמוד¹ שבהם הותר היחוד מיהו בכל אחד מהם ישנם מחלוקות בראשונים ובאחרונים בביאורו ובטעמו ונפק"מ רבות למעשה בניהם וכעת נבאר בקצרה כל אחד מהם למעשה.

1. פתח פתוח = בתלמוד מבואר שמותר להתייחד בחדר שפתחו פתוח.

ונחלקו הראשונים מה הטעם בדבר האם משום שמעשיהם של העומדים בחדר נראים וגלויים לעומדים בחוץ, או משום שהעומדים בחדר יראים לחטוא מחשש שמישהו יכול להיכנס בכל רגע לחדר.

והנפק"מ בניהם היא האם צריך שהדלת תהיה ממש פתוחה לרווחה כדי שהעומדים בחוץ יראו את המתרחש בחדר או שמספיק שדלת החדר תהיה סגורה אך לא נעולה שבכך עדיין יש חשש שמישהו יכנס לחדר.

ולמעשה נקטו האחרונים שכאשר מדובר ביחוד האסור מדרבנן כגון יחוד עם הפנויה או עם הגויה יש להקל להתיר להתייחד עם דלת סגורה אך לא נעולה, וכאשר מדובר ביחוד האסור מן התורה כגון עם אשת איש יש לדאוג שהדלת תהיה פתוחה ממש שעל ידי כך יוכלו העומדים בחוץ לראות את המתרחש בחדר, מיהו כאשר ישנו עוד צירוף להקל כגון שבעלה בעיר יש לסמוך להקל אף בדלת סגורה ולא נעולה.

חשוב להדגיש כי היתר זה הוא דווקא כאשר יש חשש שאכן כשהדלת תהיה פתוחה יהיו אנשים בחוץ שיראו את הנעשה בחדר או כאשר היא תהיה נעולה ולא סגורה יש חשש שיכנסו אנשים אל החדר, אך כאשר מדובר במקום שאין מחוץ לדלת עוברים ושבים או שאין חשש שמישהו יכנס בלא לדפוק הייחוד יהיה אסור ולכן במצבים כאלה יש לבקש מאחד השכנים שיכנס מידי פעם בלא לדפוק ועל ידי כך יצילם מאיסור יחוד.

2. בעלה בעיר = בתלמוד מבואר שאשת איש שבעלה בעיר מותר להתייחד עימה.

ונחלקו הראשונים מהו הטעם בדבר האם זהו משום שכל זמן שבעלה בעיר אימת בעלה עליה ויראה לחטוא, או משום שחוששת שבכל רגע יגיע ויראה בחטאה.

והנפק"מ בניהם היא באופנים שבהם האשה יודעת שבעלה אינו צריך להגיע כגון שיש לו שעה קבועה שמסיים את העבודה ואינו אמור לחזור קודם לכן, או שקיימה עימו שיחת טלפון ויודעת כרגע בדיוק היכן הוא נמצא ואינה חוששת שיגיע, או שבעלה אינו יודע היכן היא ולכן אינה חוששת ממנו.

ולמעשה נקטו האחרונים להקל כהטעם הראשון שאשה אימת בעלה עליה ויראה לחטוא ולכן אף כשיודעת שאינו צריך להגיע מותר מעיקר הדין להתייחד עימה מיהו טוב לא לנעול הדלת ובכך להינצל מייחוד אף לדעת המחמירים בזה.

¹ מסכת עבודה זרה דף לו:

חשוב להדגיש שהיתר זה הוא דוקא כאשר גם האיש וגם האשה יודעים שבעלה בעיר אך אם היא יודעת והוא אינו יודע אין לסמוך על היתר זה וצריכה להודיעו שבעלה בעיר. (אך צריכה להודיע זאת בחכמה ובדרך עקיפה ולא בצורה ישירה).

3. אשתו עימו = במשנה מבואר שמי שאשתו עימו מותר לו להתייחד עם הנשים. ונחלקו הפוסקים האם היתר זה הוא דווקא כשאשתו עימו ממש, או שמא היתר זה הוא כל זמן שאשתו בעיר כמו לגבי ההיתר של בעלה בעיר. ולמעשה הרבה מהאחרונים מחמירים בזה וסוברים שרק אם אשתו נמצאת עימו ממש באותו בית אין עליו איסור יחוד אף אם היא יושנת בזמן זה. עוד נחלקו הפוסקים האם דווקא כשאשתו עימו הותר לו להתייחד או שמא אפילו שאר קרובות כגון אימו ואחותו מצילות אותו מן הייחוד. ולמעשה הרבה מהאחרונים מקילים בזה וסוברים שאף אימו ואחותו מצילות אותו מן הייחוד, שהרי ישנם ב' טעמים מדוע באופנים שנזכרו לעיל הותר הייחוד א. משום שמתבייש לבעול ב. משום שמפחד שמא יתגלה סודו, ולכן אף שבאמו ואחותו אינו חושש שיגלו סודו מ"מ עדיין הוא מתבייש לבעול בפניהם וניצול מן הייחוד.
4. שמירת קטן או קטנה = בתלמוד מבואר שקטן או קטנה שלא טעמו טעם ביאה ואין להם עדיין יצר לזה ויודעים לספר מה שראו מצילים מן הייחוד.

התשובה

בנוגע לשאלתינו כיוון שמתייחד עם האשה במעלית שאין אנשים שרואים אותו, ואין אנשים שאמורים להיכנס למעלית שהרי המעלית תקועה, יש בזה איסור ייחוד, ואסור לו להיכנס לתוך המעלית, אך עדיין יש עצה שיוכל להיכנס אל המעלית על ידי שיעשה שיחת וידאו עם מתנדב אחר ויסביר לו שעושה כן בכדי להינצל מן הייחוד ובכך נחשב הדבר שמתייחד עם אשה בחדר שפתחו פתוח ואנשים רואים אותו שאין בזה איסור ייחוד.

חילוץ בדרך תחת חשש יחוד

בשעה 2.00 בלילה נשלחה הודעה אל המתנדבים כי ישנה אשה העומדת בשולי כביש 443 עקב תקלה ברכבה, המתנדבים שהתרגלו למסירות נפש גם בשעות הקטנות של הלילה מיד התעניינו במיקום המדויק בו נמצאת האשה אך שאלתם האם היות והכביש חשוך ובשעות אלו תדירות המכוניות נמוכה מהרגיל האם יש לחשוש לאיסור יחוד, כמו כן במידה ולא יעליחו לתקן את הרכב ויצטרכו להסיע את האשה לביתה כיצד עליהם לנהוג.

תשובה

כפי שנתבאר בשאלה הקודמת אף בדרך ובמקום פתוח יש איסור יחוד במידה ואין אנשים שרואים. ולכן באופן שכזה על המתנדב לנהוג בתבונה ולהיערך מראש בהקדם בכמה אפשרויות:

- א. יקח את אשתו עימו.
- ב. יקח עימו ילד שיודע לספר מה שרואה.
- ג. יעשה שיחת וידאו עם מתנדב אחר.

הערה:

חשוב להדגיש שאם יצאו שני מתנדבים יחד עדיין יש עליהם איסור יחוד משום שבימינו כולם מוחזקים כפרוצים ויש חשש שמא שניהם יחטאו.

הזמין חילוץ בתשלום עבור מי שאינו זקוק לחילוץ

מתנדב "ידידים" נסע ברכבו צפונה כאשר באמצע הדרך הרכב החל להעלות עשן, המתנדב שהיה ותיק בארגון ומומחה בטיפול בבעיות מסוג זה החנה את רכבו בשוליי הדרך כאשר הצטרפו אליו מספר סקרנים ומספר אנשים שבאו להגיש עזרה, המתנדב החל בפעולות קירור הרכב אך להפתעתו לאחר מספר דקות הופיע במקום רכב כיבוי אש אשר ככל הנראה הוזמן על ידי אחד מהסקרנים שחנו בעידי הכביש, מכבי האש התעניינו במצב הרכב וכאשר נוכחו לדעת כי הרכב בידיים טובות הגישו לבעל הרכב טופס המחייבו בתשלום עבור הזמנת כיבוי אש ועזבו את המקום, המתנדב פנה לברר מיד מי הזמין את מכבי האש וכאשר גילה שאחד מהסקרנים שעמדו סמוך לו הוא זה שהזמין את השירות הגיש לו את הטופס ותבע ממנו לשלם בטענה כי ההסטריה היתה מיותרת היות והוא איננו זקוק לעזרה וסיוע וזאת מחמת היותו איש חילוץ בעצמו ויודע להתמודד במצבים שכאלה ובפרט לאור העובדה שמכבי האש נוכחו לראות שהמצב בשליטה ועזבו את המקום, הנתבע השיב לעומתו על אף היותך מחלץ עדיין אין ברשותך כבאית אש והדבר יכול לצאת מידי שליטה ברגעים ספורים אשר על כן מחובתי היה להזמין כבאית ואין כל סיבה שאשא בתשלום ההזמנה, על מי מוטלת חובת התשלום ואם בכלל?

הערה: שאלה זו היא רק דוגמא לבעיות מסוג זה אשר נתקלים בהם המחלצים באופנים שונים כאשר מוזמן עבורם חילוץ בתשלום כל עוד והם אינם זקוקים כלל לסיוע זה, אשר על כן נבוא לתת תמונת מצב לגבי כל החילוצים גם כאשר המצב אינו מצב סכנה.

ניתוח השאלה

- א. האם הזמנת חילוץ במקום סכנה אינה מחייבת את המזמין.
- ב. כאשר אין סיבה לחייב את המזמין האם מי שהזמינו עבורו יספוג את התשלום על אף שלא באה לו שום תועלת מהענין, או שמא המוזמן הוא זה שיספוג את ההפסד כיון שאין לו ממי לתבוע.

תשובה

לכאורה הדבר ברור שאם הזמנת רכב החילוץ נעשתה מתוך היסטריה וללא צורך אמיתי וכגון שאין חשש סכנה כלל, ודאי שהמזמין יצטרך לשאת בתשלום ההזמנה ואינו יכול להטיל חוב על חברו מחמת בהלתו המיותרת, אמנם כאשר ההזמנה נעשתה מתוך חשש אמיתי וסביר ולאור מקרים מסוג זה שהיו בעבר והתבררו כמצבי סכנה, אם כן לכאורה אין לחייב את המזמין בתשלום

עבור הזמנתו¹, אלא שמעיקר הדין אי אפשר להטיל את חובת התשלום על מי שהוזמן עבורו הסיוע, שהרי סוף סוף הוא לא היה זקוק לסיוע זה ולא נסתייע בו כלל², וכמו כן אי אפשר לשלוח את המסייע בלא כלום שהרי הוא ביצע את המוטל עליו והגיע למקום שהוזמן אליו³, לכן פסק הגר"י זילברשטיין שמטילים את התשלום על מי שהוזמן עבורו הסיוע כיון שאילו המצב היה מסתבך ומגיע לידי סכנה הוא זה שהיה נהנה מההזמנה א"כ ההזמנה מתייחסת כלפיו ומוטל עליו לשלם את ההזמנה.

¹ בג"מ ב"ק קיז: מבואר שרודף שהיה רודף אחר הרודף בכדי להציל את חברו ושבר בדרך כלים פטור מיהו אינו פטור מן הדין אלא זוהי תקנת חז"ל שאם לא נפטרנו אין לך אדם שיציל את חברו. ולפי"ז ה"ה בנידון שלנו כיון שיש חשש סכנה באירוע זה המזמין עשה את חובתו המוטלת עליו ולא נחייבו כדי שלא למנוע הצלה.

² בג"מ ב"ק קטז' נתבאר שאם נפל לנהר חמורו וחמורו חברו, וחמורו שוה מנה וחמור חברו שווה מאתיים ואמר לו חברו תציל את שלי ואני אשלם את שלך, וירד לנהר ולא הצליח להציל אין חברו צריך לשלם לו מנה כפי שהבטיח לו אלא משלם לו שכר פעולת ההצלה בלבד, וכ"פ השו"ע בסימן רסד' ס"ד וכתב הרמ"א דדין זה הוא דוקא אם חברו ביקש ממנו להציל, אבל אם חברו לא ביקש להציל, וירד להציל על דעת עצמו ולא הצליח להציל אינו יכול לתבוע שכר עבור נסיון ההצלה דכיון שלא נתבקש להציל וגם בפועל לא הציל אין לו שכר כלל, ולפי"ז ה"ה בנידון שלנו כיון שמי שהוזמן עבורו הסיוע לא ביקש סיוע ובפועל גם לא נסתייע אין לו חיוב לשלם עבור הזמנת הסיוע.

³ בג"מ שם הקשו מדוע כשנתבקש להציל ולא הצליח להציל אינו מקבל שכר כפי שהובטח לו, והרי נאמר בברייתא שהשוכר את הפועל להביא כרוב לחולה והלך והביא וכשחזר כבר מת החולה הדין הוא שהפועל מקבל את שכרו מושלם ומאי שנא מהיורד להציל את חמור חברו, ותירצו בג"מ ששם הפועל עשה את שליחותו במלוואה וביצע כל מה שנתבקש מה שאין כן בירד להציל כיון שלא ביצע שליחותו שהרי לא הציל לכן אינו נוטל שכרו מושלם, למדנו מכאן שמי שנתבקש להציל ועשה את מה שנתבקש ממנו נוטל את שכרו מושלם, וא"כ גם בנידון שלנו כיון שהמסייע הגיע למקום על פי מה שנתבקש מוטל עליו לדאוג לשכרו המגיע לו.

חילץ ודרש תשלום

ראובן נתקע עם רכבו באחד מכבישי הארץ וחייג למוקד "ידידים" על מנת לבקש סיוע, לאחר מספר דקות נעצר לידו רכב ומתוכו ירד אדם ושאל מה הבעיה, ראובן הסביר בקצרה על התקלה ופתח את מכסה המנוע על מנת שאותו אדם יוכל לראות את התקלה. לאחר בדיקה קצרה ניגש האיש לרכבו הביא ארגז כלים והחל לתקן את הרכב, לאחר כרבע שעה סיים את עבודתו ואכן הרכב נדלק וחזר לתקינותו, משראה זאת האיש ניגש לראובן ודרש תשלום סך 500 ₪ עבור התיקון, ראובן שלא הבין כלל על מה מדובר הפטיר לעומתו והרי אתה מתנדב מארגון "ידידים" והם אף פעם לא גובים תשלום, אך לפתע עוד לפני שסיים ראובן את דבריו נעצר על ידם אופנוע ועליו מדבקה של ארגון "ידידים", השניים הביטו זה על זה והבינו מיד את מה שקרה, (ראובן המתין למתנדב של "ידידים" וכאשר נעצר הרכב לעידו והגיש עזרה היה בטוח שזהו המתנדב שנשלח אליו ולכן לא מנע ממנו לתקן את הרכב). ראובן פנה אל אותו האיש שתיקן את הרכב ואמר לו סליחה אבל לא ידעתי שאתה גובה תשלום ובפרט לאור העובדה שאינני זקוק לעזרתך כיון שיכולתי לקבל את אותו השירות בחינם. אמנם טען האיש סוף סוף עבדתי ותיקנתי תקלה שלוקחים עליה תשלום הוגן בכל מוסך על כן מחובתך לשלם על התיקון, עם מי הצדק?

ניתוח השאלה

א. האם עשיית מלאכה לצורך חבירו בלא שחבירו יבקש מחייבת את חבירו לשלם עבור המלאכה.
 ב. האם עשיית מלאכה לצורך חבירו כאשר חבירו יכול לעשותה לבדו או לעשותה בחינם מחייבת את חבירו בתשלום.

הקדמה לתשובה:

כאשר אדם עושה עבור חבירו מלאכה בלא ידיעתו וכתוצאה ממלאכה זו הרויח חבירו יש להתחשב בשני פרטים.
 א. האם באמת הבעלים היה גם כן עושה המלאכה באותו אופן או שמא אם הוא היה עושה המלאכה היה עושה אותה באופן שהיה משתכר ממנה יותר ממה שהשתכר בה כעת.
 ב. האם הבעלים היה זקוק למלאכה זו או שמא היה בידו להשיגה בכוחות עצמו ונפרט כדלהלן:

אם הבעלים היה זקוק למלאכה זו ואף הוא היה עושה המלאכה באותו אופן¹ צריך לשלם על המלאכה כפי המקובל בשוק ואין לו להתחשב בהוצאותיו של עושה המלאכה. ואם הבעלים לא זקוק למלאכה זו (כגון שיכל לעשותה בעצמו) או שאילו הוא היה עושה אותה היה עושה באופן אחר שהיה גורם לו להשתכרות מרובה יותר אין הוא צריך לשלם את השכר המקובל אלא ידו של עושה המלאכה על התחתונה² ויטול או ההוצאות שהוציא או השבח שהשביח הפחות שמבין שניהם.

מיהו כל זה דוקא כאשר הבעלים נח לו במלאכה ומוכן לשלם עבורה אבל אם לא נח לו בה³ יכול לומר לעושה המלאכה טול מלאכתך ולך. אלא"כ זוהי מלאכה שא"א לנוטלה⁴ שבכה"ג משלם לו או ההוצאות או השבח הפחות שמבניהם, או שגילה דעתו שנח לו המלאכה ששוב אינו יכול לסלקו⁵ וידו על העליונה. וכן הוא הדין שעושה במלאכה יכול לומר אטול מלאכתי ואלך אלא"כ הוא מזיק בנטילת מלאכתו.⁶

והנה כל זה הוא דוקא כאשר סוף סוף על ידי המלאכה נשתכר בעה"ב. אבל אם לא נשתכר כלל כגון שיכל להשיג מלאכה זו בחינם אין לחייבו בתשלום.⁷

תשובה

בנידון שלנו לכאורה יש להחשיב את האדם שתיקן את הרכב כעושה מלאכה לחבירו בלא ידיעת חבירו שהרי לא הציג את עצמו כטכנאי שגובה תשלום אלא כעובר אורח החפץ לסייע, ועל אף שבעל הרכב אף הוא היה מתקן את רכבו באותו סוג תיקון מכל מקום עדיין אין זה ברור שהוא השתכר ונהנה מתיקון זה, ועל כן יש לשאול את המתנדב שהגיע מטעם "ידידים" האם אכן הוא מתקן סוג תיקון שכזה בחינם ובמידה וכן נמצא שבעל הרכב לא נהנה כלל מהתיקון שהרי יכל להשיגו בחינם ולכן אינו צריך לשלם למתקן דבר, מיהו אם סוג תיקון שכזה אינו נעשה בחינם

¹ בג"מ בבמ"צ קא. נתבאר דהיורד לשדה חבירו שלא מדעתו ונטעה, אם שדה זו עשויה ליטע צריך ליתן לו שכרו מושלם, וכ"פ השו"ע בסימן שעה' ס"א.

² בג"מ שם מבואר דבשדה שאינה עשויה ליטע שמין לו וידו על התחתונה, ופירש"י שם דשמין השבח ונטול או ההוצאות או השבח הפחות שמבניהם וכ"פ השו"ע שם. וברמ"א שם ס"ד נתבאר דכשיכול לעשות בחינם מיקרי אינה עשויה ליטע.

³ בג"מ שם וכ"פ השו"ע שם בס"ב. ובסמ"ע שם הביא בזה שיטת הרא"ש והרמ"ה דאף בשדה העשויה ליטע יכול לומר עקור אילנך ולך, וכתב שכ"כ הב"י למסקנא וכן היא דעת הרמב"ם.

⁴ בנתי"מ (ביאורים ב') שם כתב דהא דיכול לומר עקור אילנך וצא זהו דוקא באילן אבל אם הוא דבר שא"א ליטלו כגון שצבע לו בגד ואינו יכול ליטול הצבע אין הבעלים יכול לסלקו אלא שמין וידו על התחתונה.

⁵ בגמ' שם מובא מעשה ביורד לשדה חבירו שלא ברשות ולא רצה חבירו לשלם על ההשבחה וכאשר ראה רב שבעל הקרקע גילה דעתו שנח לו בהשבחה גילגל עליו לשלם ההשבחה. וכ"פ השו"ע שם ס"ג.

⁶ וכ"פ השו"ע שם ס"ו דהיורד לחורבתו של חבירו ובנאה יכול לומר אטול עצי ואבני, מיהו בס"ב נתבאר דאינו יכול לומר אעקור אילנותי ואלך כיון שמכחיש את הקרקע.

⁷ ברמ"א סימן רמו' סעיף יז' נתבאר דהאומר לחבירו אכול עימי ולא פירש אם בחינם אם בשכר חייב האוכל לשלם, מיהו בש"ך ס"ק יא' נתבאר דאם יכל לאכול בחינם אי"צ לשלם שהרי יכל לאכול בחינם.

א"כ מוטל על בעל הרכב לשלם כפי המחיר הנדרש בשוק בתוספת שירות דרכים. (אמנם יש לדון במידה ובעל הרכב נמנע מלתקן במוסכים פרטיים במטרה שלא להפסיד את האחריות על הרכב ואילו היה יודע שמדובר בסוג תיקון המצריך מכונאי מקצועי היה גורר את הרכב למוסך מורשה א"כ יש מקום לומר שרכב זה דינו כשדה שאינה עשויה ליטע וידו של המתקן על התחתונה).

דרישת תשלום עבור גניבת דעת

ראובן ראה את רכבו של שמעון בחניה כאשר אחד הגלגלים עם פנצ'ר, ראובן שידע שביתו של שמעון נישאת היום הבין כי שמעון זקוק לרכב מאד ולכן רץ להודיעו על הפנצ'ר, ואף הציע את שירותיו לתקן את הפנצ'ר עבור סך של 200 ₪, שמעון הודה לראובן ונתן את אישורו לתיקון הפנצ'ר. ראובן רץ אל המלאכה וחייג אל ארגון "ידידים" בבקשה לסיוע בתיקון פנצ'ר ברכב של כלה ביום חופתה, ואכן תוך דקות ספורות הגיע מתנדב שתיקן את הפנצ'ר במיומנות רבה, בסיום התיקון ניגש ראובן אל שמעון כדי לקבל את תמורתו, אך שמעון מסרב לשלם בכל תוקף וטענתו בפיו כי ראה דרך החלון את המתנדב של "ידידים" שתיקן את הפנצ'ר, לעומתו הגיב ראובן הרי אני דאגתי לכך ואתה הסכמת לשלם לי אם אני מטפל בבעייתך ומה אכפת לך מי תיקן בפועל בסופו של דבר אני הוא האחראי לתיקון.

ניתוח השאלה

- א. כאשר שני אנשים סיכמו ביניהם על עשיית פעולה מסוימת, ואחד מהם בחכמתו הצליח לגרום שהמלאכה תעשה גם בלי שיצטרך הוא לעשותה בידי, האם נחשב הדבר כעמידה בהסכם או לא.
- ב. האם גרימת עשיית מלאכה על ידי חכמה שייך לתבוע תשלום עבורה.

תשובה

כאשר אדם משתמש בחוכמתו וגורם להשגת התוצאה הנדרשת נחשב הדבר כאילו נעשה על ידו¹, אך במקרה שלנו ראובן לא השתמש בחכמתו להשגת התוצאה, אלא הוא השתמש בחכמתו לגנוב את דעתו של המתנדב וכעת הוא דורש תשלום על כך שהוא גנב את דעת המתנדב שהוצרך לעבוד

¹ כך הוכיח הגר"י זילברשטיין מדברי הירושלמי במסכת ברכות, ששם מסופר על שלש מאות נזירים שעלו לירושלים בסיום נזירותם ואותם נזירים היו עניים ולא היה בידם את הקרבנות הנצרכים לנזיר שהם חטאת, אשם ועולה. ובאו לפני ר' שמעון בן שטח להישאל על נזירותם, ור' שמעון הצליח למצוא פתח ולבטל נזירות של כמאה חמישים מתוכם, אך עדיין נשארו מאה וחמישים נזירים הזקוקים לקרבנות, מה עשה ר' שמעון שלח אל ינאי המלך ואמר לו שהגיעו שלוש מאות נזירים שאין להם קרבנות האם אתה מוכן לקחת עליך את מחציתם ואני אקח עלי את מחציתם. ואכן ינאי הסכים ושלח קרבנות למאה וחמישים נזירים, אך מיד ששמע ינאי המלך שר' שמעון לא הביא קרבנות למאה וחמישים הנותרים אלא התיר להם את הנזירות כעס עליו וקרא לו ואמר לו למה רימית אותי הרי אמרת שאתה תתן קרבנות למאה וחמישים איש, ור' שמעון ענה לו כתוב "בצל החכמה בצל הכסף" דהיינו שחכמתו של האדם אפשר לעשות עימה מה שעושים עם כסף ולכן אני עשיתי בחכמתי מה שאת עשית בכסף. רואים ממעשה זה ששימוש בחכמה יש לו שווי כספי.

קשה מבלי לדעת שמהו גובה תשלום על עבודתו, ולכן שמעון אינו חייב לשלם לראובן על התיקון¹.

¹ כך הורה הגר"נ קרליץ שליט"א בשאלה דומה, כאשר בחור ישיבה סיכם עם גבאי בית הכנסת על תשלום 400 ₪ עבור החזרת כל הספרים שמפוזרים בבית המדרש לספריה. ואותו בחור קם ודרש ברבים על מעלת סידור הספרים ובכך גרם שכל המתפללים אספו את כל הספרים תוך 5 דקות, ולאחר מכן בא אותו בחור לדרוש את התשלום עבור סידור הספרים, כמו במקרה שלנו גם במקרה הזה הבחור דורש עבור גניבת דעת של המתפללים שהרי לא אמר להם שהוא גובה תשלום על עבודתם.

תודה מיוחדת

לעוסקים בערכי ציבור באמונה

מנכ"ל "יודים" ישראל אלמסי הי"ו

סמנכ"ל "יודים" ליוזי שטרן הי"ו

מנהל מרחב "אונ" אלעזר רובינשטיין הי"ו

תודה אישית

למייסד השיעור וידיד נפשי

ראש סניף גני תקווה

משה אלבז הי"ו

הבהרה

**פסק ההלכה משתנה בין מקרה לחבירו
בשל שינוי פרט קטן ביותר,
אשר על כן בכל שאלה שתתעורר יש לפנות לדב,
ואין להסתמך על המידע
שהובא בחוברת זו.**

©

כל הזכויות שמורות

שמואל עמר

052-7164747